

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์ วิพากษ์ เรื่องทฤษฎีบูรณาการ และการนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ ว่าด้วยทฤษฎีบูรณาการเชิงพุทธ การวิจัยศึกษาทั้ง ๓ บทนั้น สามารถตอบประเด็นที่ได้วางไว้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดทั้ง ๓ ประการ โดยสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑ บทสรุป

๕.๑.๑ ทฤษฎีบูรณาการเป็นทฤษฎีใหญ่หรือเรียกว่า Grand Theory ครอบคลุมทุกองค์ประกอบ และทุกศาสตร์เข้าด้วยกัน เคน วิลเบอร์ผู้นำเสนอทฤษฎีบูรณาการได้รับอิทธิพลแนวคิดจากหลายสาขา โดยเฉพาะแนวคิดหลังสมัยใหม่ ประยุกต์เข้ากับศาสตร์ตะวันออก เช่น พุทธศาสนา มหายาน วัชรยาน เซน เต๋า คัมภีร์อุปนิษัท เวทานตะ ฮินดู และแนวคิดของรามายณะ มหาฤๅษี เป็นต้น รวมทั้งแนวคิดทางวิทยาศาสตร์สาขาต่างๆ เช่น จิตวิทยาของซิกมันด์ ฟรอยด์ คาร์ล จุง อับบราฮัม มาสโลว์ เป็นต้น และล่าสุดคือแนวคิดของทฤษฎีเกลียวพลวัตหรือทฤษฎีสไปรัล-ไดนามิกส์ และได้สร้างแนวคิดร่วมกันขึ้นมา ชื่อว่าทฤษฎีเกลียวพลวัตบูรณาการ แนวคิดเหล่านี้มีอิทธิพลต่อแนวคิดของเคน วิลเบอร์ เรื่องทฤษฎีบูรณาการ ปรากฏในผลงานเขียนหนังสือมา มากกว่า ๓๐ ปี เคน วิลเบอร์ได้รับการยกย่องว่า เป็นนักปรัชญาคนสำคัญคนหนึ่งในศตวรรษนี้ที่ยังมีชีวิตอยู่

ทฤษฎีบูรณาการ เรียกอีกอย่างว่า มณฑลทัศน์ ๔ ด้าน หรือ อะควา (AQAL) เป็นทฤษฎีที่ครอบคลุมเรื่องต่างๆ ที่มนุษย์เกี่ยวข้อง ทั้งเรื่องภายในตนเอง สิ่งปรากฏภายนอก กายภาพ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และเรื่องสังคม ไปจนถึงจักรวาลและเทววิทยา มณฑลทัศน์ ๔ ด้าน ประกอบด้วยด้านขึ้นหรือเจตนา ด้านพฤติกรรม ด้านวัฒนธรรม และด้านสังคม

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้ศึกษาทฤษฎีเกลียวพลวัต ที่เริ่มพัฒนาโดย ดร. แคลร์ ดับบลิว. แกรฟส์ ทฤษฎีเกลียวพลวัตใช้อธิบายพัฒนาการของมนุษย์ โดยอธิบายในเชิงระบบของคุณค่า ทัศนคติการมองโลก ความเชื่อ โดยเปลี่ยนแปลงไปตามเวลาและปัจจัยแวดล้อมในแต่ละเวลานั้นๆ การให้คุณค่าจะใช้คำว่า แวลู-มีม (MEME) หรือมีมแห่งคุณค่า หรือ เป็นคำที่ใช้ในการอธิบายถึงหน่วยของข้อมูลทางวัฒนธรรมเลียนแบบดีเอ็นเอ (DNA) ที่เป็นหน่วยพันธุกรรม

ระดับของมีมที่แตกต่างกัน ไม่ได้บอกว่า อะไรดีกว่ากันหรือแย่กว่ากัน แต่มันจะสะท้อนถึงมุมมองที่มองโลกแตกต่างกันในแต่ละระดับ และความซับซ้อนที่แต่ละคนเป็น ในสังคมที่แตกแยกหรือมีความขัดแย้ง แสดงถึงคนหรือกลุ่มคนที่มีแวลู-มีมที่แตกต่างกัน หรือมีระดับจิตที่แตกต่างกัน จึงมีความไม่เข้าใจกัน นอกจากนี้ พัฒนาการของมนุษย์เป็นเรื่องของขบวนการที่ค่อยๆ เปิดเผยหรือปรากฏให้เห็น พฤติกรรมที่เก่ากว่าจะถูกพัฒนาเป็นพฤติกรรมที่ใหม่ขึ้น มีระบบระเบียบที่มากขึ้น

จิตตามแนวคิดของเคน วิลเบอร์ มีความหมายหลากหลายมาก ซึ่งมาจากอิทธิพลของการศึกษาจากศาสตร์หลายๆ สาขา ครอบคลุมถึงความหมายของ mind ด้วย และรวมถึงทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาลนี้ล้วนเกี่ยวข้องกับจิตหรือมีการรับรู้ในทุกภาคส่วน แนวคิดของเคน วิลเบอร์อยู่บนรากฐานแนวคิดที่ว่า ทุกคนมีส่วนถูก แต่ไม่ถูกทั้งหมด และพบว่าโฮลอน (holon) เป็นหน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์ความจริงของสรรพสิ่งบนโลกใบนี้ แนวคิดที่เป็นหลักพื้นฐานที่สำคัญของเคน วิลเบอร์ คือ สรรพสิ่งมีการเปลี่ยนแปลงไปตามวิวัฒนาการของโลก และมีการจัดการที่เป็นระบบและเป็นระดับชั้น ส่วนที่เล็กจะประกอบรวมตัวกันเป็นหน่วยใหญ่ หรือในหน่วยใหญ่จะประกอบด้วยหน่วยเล็ก ดังนั้น โฮลอนจึงเป็นทั้งส่วนย่อยและส่วนรวม (part/whole) การเกิดของโฮลอนจากหน่วยเล็กเป็นหน่วยใหญ่ จะเกิดมาจากการโผล่ปรากฏ โดยโฮลอนแต่ละหน่วยจะประกอบด้วยโฮลอนที่มีอยู่เดิมและรวมส่วนที่เหนือสิ่งที่ตนมีอยู่เดิม หรือเรียกว่า ก้าวข้ามและหลอมรวม โฮลอนไม่ใช่วัตถุ ไม่ใช่วิธีการ ไม่ใช่กระบวนการใดๆ แต่เป็นระบบความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่เชื่อมโยงกัน อิงอาศัยกัน สัมพันธ์กันอย่างองค์รวม โฮลอนถือเป็นข้อมูลความจริง เป็นพื้นฐานของทุกสรรพสิ่ง โฮลอนจะปรากฏอยู่ในทุกที่ กระจายไปทุกภาคส่วน ทั้งในส่วนที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ทั้งในด้านกายภาพ ในจักรวาล ในสิ่งมีชีวิต และในจิตวิญญาณ นอกจากนี้ ยังมีความสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสังคม วัฒนธรรม หรือพฤติกรรม หรือสิ่งแวดล้อม

สำหรับมนุษย์ จิตก็คือโฮลอน หรือเรียกว่า psychic holon จิตของมนุษย์ก็คือความจริงพื้นฐานด้วยเช่นกัน และจะมีการพัฒนาต่อไปเรื่อยๆ โดยเกิดจากการโผล่ปรากฏและเกิดการก้าวข้ามสิ่งที่มีอยู่เดิม โดยรวมสิ่งที่มีอยู่เดิมนั้นเข้าไปด้วย

โฮลอนมีคุณสมบัติ ๒๐ ประการที่ใช้อธิบายทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม มีลักษณะพิเศษ มีการปรับตัวได้ มีความหลากหลายในตัวของมันเอง และโฮลอนจะยังคงมีอยู่ตลอดไป เป็นนิรันดร์ อยู่ในทุกสรรพสิ่ง ไม่มีการสูญหาย ไม่ว่าในจิตมนุษย์ ไปจนถึงจักรวาล

เคน วิลเบอร์ได้อธิบายถึงเรื่องโครงสร้างขั้นพื้นฐานของจิตว่าจิตมีการพัฒนาเป็นระดับขึ้น ตั้งแต่ส่วนที่เป็นกายภาพ การรับรู้ผ่านทางสัมผัสแล้วมีการพัฒนาเป็นระดับนามธรรมของ

จิตที่ละเอียดขึ้น โดยการพัฒนาขั้นสูงสุดจะเป็นลำดับที่หลุดพ้นจากการมีตัวตนหรือกาย แต่จะเป็นตัวตนที่เป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ โดยมีระดับของการพัฒนาของจิตอยู่ ๑๐ ระดับ และระดับที่ ๑๑ เป็นระดับสูงสุด แนวคิดนี้ได้รับอิทธิพลทั้งของเวทานตะ พราหมณ์ ฮินดู และพุทธศาสนา มหายาน นอกจากนี้ ยังได้รับอิทธิพลจากความรู้ทางวิทยาศาสตร์ว่าด้วยเรื่องจิตวิทยาแนวคิด พัฒนาการของเด็กของเพียเจต์ แนวคิดเรื่องพัฒนาการความต้องการของมนุษย์ของมาสโลว์ และแนวคิดเชิงโครงสร้างนิยมอีกด้วย การพัฒนาจิตนี้ โดยรวมจึงประกอบไปด้วย การพัฒนา กาย จิต และจิตวิญญาณ ที่เรียกว่า ห่วงโซ่ยิ่งใหญ่ของสรรพสิ่ง (The Great Chain of Being)

สำหรับสภาวะของจิต ได้รับอิทธิพลแนวคิดจากปรัชญาเวทานตะมีอยู่ ๕ ประเภทคือ ขณะตื่น ขณะฝัน ขณะหลับลึก ขณะที่เป็นผู้รับรู้หรือผู้สังเกต และสภาวะของความเป็นหนึ่ง แต่โดยทั่วไปจะแบ่งเป็นสามสภาวะแรกเท่านั้น สองสภาวะหลังจะกล่าวเมื่อได้ปฏิบัติในระดับสูงแล้ว โดยมีแนวคิดไว้ในร่างกายมนุษย์ประกอบด้วยกายที่ซ้อนกันอยู่เป็นชั้นๆ เหมือนเปลือกหัวหอม ภายในสุดคืออามันหรือพรหมัน กายที่เป็นชั้นๆ นี้ แบ่งเป็น ๓ ระดับคือ ๑) กายหยาบ ๒) กายละเอียด และ ๓) กายทิพย์ โดยที่กายเหล่านี้จะเป็นพลังสนับสนุนสภาวะของระดับที่ต่างกันของจิต สิ่งที่สำคัญที่สุดของสภาวะของจิตทั้งสามขณะก็คือ มนุษย์ทุกคน ไม่ว่าจะมียุคของการพัฒนาจิตไปในระดับสูงแค่ไหน ลำดับการพัฒนาของจิตมีอยู่ในตัวทุกคนอยู่แล้ว จากตัวตน ไปสู่วิญญาณ ไปสู่จิตวิญญาณ ซึ่งเป็นสภาวะชั่วคราว เกิดขึ้น และดับไปในทุกเวลา ไม่ได้เป็นสภาวะเกิดขึ้นและมีอยู่อย่างถาวร

ในขณะที่การพัฒนาของจิตที่เป็นระดับขั้น เมื่อพัฒนาจนถึงระดับขีดสุดหรือระดับหนึ่งแล้ว จะคงอยู่อย่างถาวร ไม่หายไป จิตในแต่ละระดับจะทำให้เห็นถึงพัฒนาการและการเจริญเติบโตของมนุษย์ ระดับขั้นของการพัฒนานี้ เป็นการบอกความก้าวหน้าและระยะหรือระดับที่ได้พัฒนา และเปิดเผยเส้นทางวิวัฒนาการของจิตของตน

เคน วิลเบอร์ ได้ศึกษาแนวคิดของคาร์ล ปอปเปอร์ เรื่องสามโลกแห่งความรู้ คือโลกที่เป็นกายภาพ โลกที่เป็นนามธรรม และโลกที่เกี่ยวข้องกับผลรวมของทั้งสอง แนวคิดของฮาเบอร์มาส เรื่องเหตุผลที่พึงขึ้นของมนุษย์ ๓ ประการ คือ ความจริง ความจริงใจหรือความซื่อสัตย์ และ ความถูกต้องหรือความยุติธรรม แนวคิดของเพลโต เรื่อง ความจริง ความดี ความงาม แนวคิดของอิมมานูเอล คานท์ เรื่องการวิพากษ์ คือ บทวิพากษ์ว่าด้วยเหตุผลบริสุทธิ์ บทวิพากษ์ว่าด้วยเหตุผลปฏิบัติ และการตัดสินเชิงสุนทรียภาพ พบว่า แนวคิดเหล่านี้มีที่ศน์อยู่ ๓ ประการ คือ ฉัน, เรา, สิ่ง เรียกว่า กรอบแนวคิดสามทัศน์ ซึ่งสรุปได้ว่า เป็นเรื่องของวิทยาศาสตร์เชิงประจักษ์ เรื่องของศีลธรรม และเรื่องของศิลปะ ซึ่งพระพุทธศาสนาก็อยู่ในกรอบแนวคิดสามทัศน์ด้วย

พระรัตนตรัยในพุทธศาสนา ประกอบด้วย พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เมื่อ พระพุทธ คือ “ฉัน” พระธรรม คือ “สิ่ง” และ พระสงฆ์ คือ “เรา”

นอกจากนี้ เคน วิลเบอร์ยังได้นำเสนอมุมมองใหม่ตามหลักวิทยาศาสตร์ เรียกว่า พหุวิธี วิทยาศาสตร์ ซึ่งเชื่อว่าเป็นแนวคิดที่จะช่วยให้ทฤษฎีบูรณาการที่มองอย่างรอบด้านนั้น สามารถตอบคำถามด้านอภิปรัชญาได้อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม เคน วิลเบอร์ได้กล่าวถึงแนวคิดที่จะมาสนับสนุนความคิดของตนเอง และเห็นว่า แนวคิดทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะพุทธศาสนาเถรวาท ยังไม่ถูกต้อง สมบูรณ์ เช่น เรื่อง อัตตา อนัตตา การบรรลุธรรม นิพพาน และปัญหาทางจิต เป็นต้น

นอกจากเคน วิลเบอร์ จะได้นำเสนอแนวคิดเป็นทฤษฎีแล้ว เขายังได้คิดค้นแนวทางการ ฝึกปฏิบัติตามแนวทฤษฎีของตนเองเรียกว่า การพัฒนาจิตปัญญาอย่างบูรณาการ หรือ Integral Life Practice (ILP) เป็นการปฏิบัติอย่างบูรณาการองค์ประกอบสำคัญๆ ของชีวิต เข้าด้วยกัน ซึ่ง การปฏิบัติเช่นนี้จะช่วยให้ศักยภาพที่ซ่อนเร้นอยู่ภายในมนุษย์มีการเติบโตและพัฒนาได้เต็ม รูปแบบ การพัฒนาจิตปัญญาอย่างบูรณาการมีแกนหลักของการพัฒนาอยู่ ๔ ด้าน และมีด้าน เสริมอยู่ ๕ ด้าน การปฏิบัติขั้นพื้นฐานหรือที่จำเป็นสำหรับทุกคนมี ๔ ด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้าน จิตใจ ด้านจิตวิญญาณ และด้านสิ่งที่เร้นภายในใจ โดยที่การพัฒนาจิตในระดับปัจเจกชน จำเป็นที่ จะต้องฝึกปฏิบัติใน ๔ ด้านหลักนี้ สำหรับด้านเสริมอีก ๕ ด้าน ประกอบด้วย ด้านจริยธรรม ด้าน เพศสัมพันธ์ ด้านการงาน ด้านอารมณ์ และด้านความสัมพันธ์ อย่างไรก็ตาม หมวดเสริมนี้ อาจมี ได้หลากหลายแบบ ซึ่งเราสามารถเลือกและออกแบบเองได้ เช่น การบริหารเวลา การบริหาร การเงิน เป็นต้น หมวดเสริมนี้ มีได้ไม่จำกัด แล้วแต่เราอยากจะทำฝึกปฏิบัติด้านใด เพียงแต่ ๕ หมวดที่มึ้นนั้น เป็นกรอบที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกคน

การฝึกปฏิบัติทางกายก็ดี ทางจิตใจก็ดี และทางจิตวิญญาณก็ดี สอดคล้องกับไตรสิกขา เจริญปฏิบัติ หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา ภาคปฏิบัติ ในพุทธศาสนาอีกด้วย

การพัฒนาจิตปัญญาอย่างบูรณาการจะช่วยให้บุคคลพบความสุขในชีวิต ใน ระยะเวลาอันสั้น และได้ผลกับทุกคน เพราะได้ออกแบบการพัฒนาให้เหมาะสมกับความต้องการของ แต่ละคน คือสามารถยืดหยุ่นเรื่องเวลาได้ และสามารถเลือกได้ตามใจชอบ โดยแนวปฏิบัติได้ รวบรวมวิธีการจากลัทธิ ความเชื่อ จากทุกแห่งโดยไม่คำนึงถึงเรื่องศาสนาและวัฒนธรรม คือ มีแนวคิดที่บริสุทธิ์ และสุดท้ายของการพัฒนานี้ยังอยู่บนพื้นฐานของการบูรณาการอย่างองค์รวม

แนวทางการปฏิบัติเพื่อการพัฒนาจิตปัญญาอย่างบูรณาการตามแนวคิดของเคน วิลเบอร์ตั้น มีองค์ประกอบที่ต้องปฏิบัติให้ครบทุกหมวด เพื่อจะช่วยให้การพัฒนาเป็นไปอย่าง

รอบด้าน ครบถ้วน เรียกว่าอย่างบูรณาการ ไม่ควรทำในหมวดใดหมวดหนึ่งเท่านั้น เพื่อสร้างความสมดุลให้แก่ชีวิต โดยแต่ละหมวดก็สามารถคัดสรร เลือกปฏิบัติตามที่ตนสนใจ หรือเหมาะสมกับตน แต่บุคคลก็สามารถคัดค้น ประยุกต์แนวทางอื่นๆ ของตนเองได้

๕.๑.๒ แนวคิดของเคน วิลเบอร์เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาเถรวาทมีหลายประเด็นที่คลาดเคลื่อน ไม่ถูกต้อง ผู้วิจัยเห็นว่า การปล่อยปละละเลยไม่ใช้วิธีของนักวิจัยและนักวิชาการ ดังนั้น บทที่ ๓ จึงได้วิพากษ์และวิเคราะห์แนวคิดหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ปรากฏในทฤษฎีบูรณาการของเคน วิลเบอร์ พบว่า จิตในความหมายของเคน วิลเบอร์และของพุทธศาสนาเถรวาทต่างกัน จิตของพุทธศาสนาเป็นตัณหา เป็นความจริงสูงสุดที่ไม่อาจแบ่งได้อีก มีความเปลี่ยนแปลง เกิดดับตลอดเวลา เป็นนามธรรมเท่านั้น ส่วนจิตของเคน วิลเบอร์ นอกจากจะเป็นการรู้ในความรู้ด้านวิชาการรวมถึงการรู้ด้านจิตวิญญาณแล้ว จิตยังปรากฏอยู่ในทุกสรรพสิ่งทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม เป็นพลังที่ทำให้สรรพสิ่งเป็นอย่างที่เห็นและขับเคลื่อนอย่างที่เป็น จิตของมนุษย์ ก็คือไฮลอน

เมื่อเปรียบเทียบในด้านลักษณะของจิตของพุทธศาสนาเถรวาทและไฮลอน พบว่ามีบางประเด็นที่สามารถอนุมานว่าคล้ายกันได้ เช่น เรื่องการส่งต่อข้อมูลของจิตดวงเก่ากับดวงใหม่ของพุทธศาสนากับการถ่ายทอดข้อมูลของไฮลอน หรือเรื่องที่ต่างกัน ไฮลอนใช้อธิบายทั้งรูปธรรมและนามธรรม ในขณะที่จิตของพุทธศาสนาเป็นเรื่องของนามธรรมเท่านั้น เป็นต้น นอกจากนี้ ยังพบว่าไฮลอนของเคน วิลเบอร์ มีความหมายครอบคลุมทั้งเรื่องจิต เจตสิก และรูป ในทัศนะของพุทธศาสนาเถรวาท แม้ความหมายในรายละเอียดจะแตกต่างกันแต่เหมือนกันในเชิงโครงสร้าง

จิตในความหมายของเคน วิลเบอร์ ไม่จัดว่าเป็นปรมาัตถ์หรือไม่ใช่ความจริงสูงสุดดังในความหมายของพุทธศาสนาเถรวาท เพราะไฮลอนของมนุษย์ หรือ จิตของเคน วิลเบอร์นี้ ควบรวมเอาส่วนที่เป็นความรู้ ศาสตร์ต่างๆ ทั้งที่ค้นพบมาก่อน และค้นพบแล้ว และอาจจะรวมถึงที่ยังไม่ได้ค้นพบ ทำให้สิ่งที่เรียกว่าจิตนี้ เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ และเป็นสภาวะที่ไม่เที่ยงแท้ แน่นนอน การที่ไฮลอนใช้อธิบายความจริง ที่พบในทุกสรรพสิ่ง ทั้งรูปธรรมและนามธรรม ตามแนวคิดของเคน วิลเบอร์ จึงไม่ใช่ความจริงสูงสุดในทัศนะของพุทธศาสนาเถรวาท

สำหรับเรื่องโครงสร้างขั้นพื้นฐานของจิตของเคน วิลเบอร์ เมื่อสรุปแล้วจะสอดคล้องกับแนวคิดดั้งเดิมที่เรียกว่า ห่วงโซ่ยิ่งใหญ่ของสรรพสิ่ง ได้แก่ สสาร กาย จิต วิญญาณ และจิตวิญญาณ และพบว่าลำดับของโครงสร้างขั้นพื้นฐานของจิตหรือลำดับของการพัฒนาจิต มีความสอดคล้องกับสมถกรรมฐานของพุทธศาสนาเถรวาท แต่ปลายทางของเคน วิลเบอร์จะไม่เหมือนของพุทธศาสนา จิตในพุทธศาสนาเถรวาทเมื่อเข้าสู่พระนิพพานจะดับทุกข์และกิเลสอย่างสิ้นเชิง

และเมื่อดับขันธแล้ว ก็จะไม่มาเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏอีก ในขณะที่แนวคิดของเคน วิลเบอร์ จะหยุดอยู่เพียงฌานที่ ๘ และอาจจะเข้าใจว่าจิตว่างหรือศูนย์ตาเป็นจุดสูงสุด แนวคิดของเคน วิลเบอร์ช่วงที่จิตได้รับความละเอียดประณีตน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนาเถรวาทและ สอดคล้องกับแนวคิดของอุปนิษัต เวทานตะ คือการเข้าสู่สภาวะของความเป็นหนึ่ง เป็นพรหมัน หรืออาตมัน

สำหรับสภาวะของจิต เคน วิลเบอร์ได้รับอิทธิพลแนวคิดมาจากปรัชญาเวทานตะ ที่มี ๓ ขณะ คือ ขณะตื่น ขณะฝัน ขณะหลับลึก โดยกล่าวว่า การบรรลุธรรมเกิดได้ทั้ง ๓ ขณะ การบรรลุธรรม ขณะตื่น และขณะที่หลับลึก ซึ่งผู้วิจัยพบว่า การบรรลุธรรมเช่นนี้ เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ การจะบรรลุธรรมนั้น จิตต้องขึ้นสู่วิถิ จะเป็นฌานวิถิ แล้วเข้าสู่วิปัสสนาวิถิ สัมมรรควิถิตามลำดับ จิตจะอยู่ในภวังค์ขณะที่นอนหลับฝัน หรือนอนหลับสนิท บรรลุธรรมไม่ได้

ระดับขั้นของจิต จิตมนุษย์เมื่อมีการพัฒนาแล้ว จะอยู่มั่นคงตลอดไปนั้น แนวคิดเช่นนี้ ขัดกับกฎไตรลักษณ์ กล่าวคือ ไม่ว่าจะพัฒนาไปได้ระดับสูงแค่ไหน ถ้าไม่กระทำต่อเรื่อง ความสามารถนั้นก็หายไปได้ ซึ่งแนวคิดนี้ เคน วิลเบอร์นำความรู้ด้านจิตวิทยามาเป็นฐานคิด ระดับขั้นของจิต เมื่อพัฒนาแล้ว มีได้ ลืมได้ เสื่อมได้ แตกต่างจากแนวคิดด้านจิตวิทยา ไม่ควร นำมาปะปนกัน

คำสอนเรื่องอัตตา อนัตตา เคน วิลเบอร์ได้อิทธิพลแนวคิดของพุทธศาสนา วัชรยานและของ รามายณะ มหาฤๅษี เรื่อง I-I และประยุกต์เป็นแนวคิดของตนเองเรื่อง I AMness ที่หมายถึง ตัวตนที่แท้จริง ตัวรู้ ตัวตระหนักรู้ แต่ผลจากแนวคิดนี้ ทำให้พบว่า แนวคิดเหล่านี้เป็น เรื่องอัตตาทั้งสิ้น นอกจากนี้ ยังได้ตีความคำสอนเรื่องอนัตตา หมายถึงผู้ที่มิมีใจใหญ่ ใจกว้าง และมี จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เพื่อทุกสรรพสิ่ง แต่ก็ยังเป็นจิตที่มีความเป็นนิรันดร์ มีจิตบางอย่างที่ยิ่งใหญ่ คล้ายกับจิตของพระเจ้า ดังนั้น แนวคิดเรื่องอนัตตา ที่แท้ก็คืออัตตาประเภทหนึ่งนั่นเอง

เคน วิลเบอร์ได้นำเสนอแนวคิดเรื่องการบรรลุธรรมในสองมิติ คือ การบรรลุธรรมใน แนวตั้ง กับ การบรรลุธรรมในแนวนอน โดยเห็นว่า การบรรลุธรรมของพระพุทธรูปเจ้าเป็นการ บรรลุธรรมด้านเดียว คือ ในแนวนอน ซึ่งเป็นแนวคิดที่ไม่สมบูรณ์ และเนื่องจาก เคน วิลเบอร์เชื่อ เรื่องวิวัฒนาการซึ่งเป็นแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ จึงพยายามหาคำตอบให้กับผู้บรรลุในอดีต เช่น พระพุทธเจ้า และหาคำตอบให้ผู้ที่บรรลุธรรมในอนาคตซึ่งมีวิวัฒนาการมากกว่า วิวัฒนาการ ของจิต คือการที่จิตมีพัฒนาการไปในทางที่ดีขึ้น ไม่ได้เกี่ยวข้องกับเวลา หมายถึง ไม่ได้ขึ้นอยู่กับ วิวัฒนาการของสังคมตามทฤษฎีเกิลยวพลวัต เป็นการพูดถึงเรื่องของคุณภาพของจิต ไม่ใช่ ปริมาณ จิตมนุษย์ถูกปกคลุมด้วยกิเลสมานานนับไม่ได้ การใช้เรื่องวิวัฒนาการกับกาลเวลาที่โลก

และสังคมวิวัฒนาการไป จึงไม่ได้มีความสัมพันธ์กับเรื่องกิเลสและการบรรลุมรรคเพื่อหลุดพ้นจากมายาทั้งหลาย เพราะวิวัฒนาการของสังคม ไม่ได้พูดถึงเรื่องความดี ความชั่ว เรื่องกิเลส หรือไม่มีกิเลส เรื่องถูกต้อง หรือไม่ถูกต้อง ควรหรือไม่ควร

สำหรับเรื่องนิพพาน โดยแท้จริงแล้ว พุทธศาสนาแบ่งนิพพานเป็น ๒ ประเภท คือ สอุปาทิเสสนิพพาน และอนุปาทิเสสนิพพาน การกล่าวว่า พุทธศาสนามีแต่อนุปาทิเสสนิพพาน จึงไม่ถูกต้อง

เคน วิลเบอร์กล่าวว่า แนวคิดเรื่องเงาเป็นสิ่งที่ค้นพบโดยตะวันตก พุทธศาสนาไม่สามารถแก้ไขปัญหาทางจิตวิทยาได้ แต่หลักการทางพุทธศาสนาโดยเฉพาะเรื่องการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานซึ่งใช้แนวทางของการเจริญสติปัญญานั้น กำจัดแนวคิดเรื่องเงาได้ ถ้าจิตที่เป็นปัญหานั้นไม่ได้อยู่ในระดับลึก สำหรับแนวทางของเคน วิลเบอร์ก็เป็นวิธีการที่ดี ซึ่งเป็นวิธีการทางจิตวิทยา คือ การค้นหา การเผชิญหน้า และการกลับนำเอาอารมณ์นั้นมาเป็นของตน ก็ช่วยแก้ปัญหาได้ อย่างไรก็ตาม ถ้าปัญหาเรื่องจิตนั้นเป็นปัญหาระดับลึก การแก้ปัญหาต้องอาศัยจิตแพทย์ การใช้ยาหรือด้วยวิทยาการสมัยใหม่ ไม่ว่าแนวทางของพุทธก็ดี แนวทางของเคน วิลเบอร์ก็ดี จะไม่สามารถแก้ปัญหาระดับนี้ได้เพราะเป็นปัญหาระดับกาย

มณฑลทัศน์ที่ ๒ เป็นมณฑลทัศน์ที่เกี่ยวกับพฤติกรรม และกายภาพ ซึ่งก็สอดคล้องกับแนวคิดทางพุทธศาสนาที่แยกเรื่องรูปและนามออกจากกัน มณฑลทัศน์ที่ ๒ เป็นเรื่องรูป โดยมีไฮลอนเป็นหน่วยพื้นฐานที่เป็นจริง แต่จะกล่าวว่ามณฑลทัศน์ที่ ๒ เป็นเรื่องความจริงระดับปรมาตม์ก็ไม่ใช่ เพราะมณฑลทัศน์นี้เป็นเรื่องวิชาความรู้ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

มณฑลทัศน์ที่ ๓ เป็นเรื่องของวัฒนธรรม พบว่า วิถีชีวิตของคนไทยได้รับอิทธิพลโดยตรงกับคำสอนในพุทธศาสนา พุทธศาสนาจึงไม่ได้พ้นขอบเขตของเรื่องวัฒนธรรม วิถีชีวิต วิถีชุมชน ศีลธรรม หรือจริยธรรม แต่อย่างใด

มณฑลทัศน์ที่ ๔ เป็นเรื่องสังคม พบว่า พุทธศาสนาไม่ได้ละเลยคำสอนเรื่องสังคม เช่น รูปแบบการปกครองของพระพุทธเจ้าที่มีต่อคณะสงฆ์ มีการใช้หลักธรรมมาธิปไตย ในการปกครองมีการบัญญัติพระวินัย และศีลของพระภิกษุ ที่ใช้เพื่อจัดกฎระเบียบ บทลงโทษไว้ชัดเจน และการวินิจฉัยปัญหาที่เกิดขึ้น

พุทธศาสนา มองว่า การศึกษาเข้าใจเรื่องนามรูป หรือ มณฑลทัศน์ที่ ๑ และ ๒ ก็น่าจะเพียงพอที่จะเข้าใจโลกและชีวิต เพราะ มณฑลทัศน์ที่ ๓ และ ๔ เป็นเพียงผลผลิตของนามรูป หรือของมณฑลทัศน์ที่ ๑ และ ๒ เท่านั้น

แนวคิดเรื่องพหุวิธีวิทยาบูรณาการ เป็นแนวคิดเพื่อจะตอบปัญหาทางอภิปรัชญา เคน วิลเบอร์กล่าวว่า การเจริญสมาธิภาวนาไม่มีมุมมองเช่นนี้ การเจริญสติปัฏฐานก็คล้ายคลึงกับแนวคิดพหุวิธีวิทยาบูรณาการ เพราะเป็นการมองด้วยการแยกผู้ดู ออกจากสิ่งที่ถูกดูอยู่แล้ว หรือแยก “ฉัน” ออกจากสิ่งที่ถูกดู การปฏิบัติวิปัสสนาจัดเป็นขบวนการทางวิทยาศาสตร์อย่างหนึ่งตามหลักพหุวิธีวิทยาบูรณาการ

๕.๑.๓ ทฤษฎีบูรณาการเชิงพุทธ ผู้วิจัยได้นำเสนอทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ทฤษฎีบูรณาการเชิงพุทธในส่วนที่เป็นตัวทฤษฎีนั้น จะประยุกต์และสังเคราะห์เรื่องนิยาม ๕ และหลักอทิปปัจจยตา ที่ทำให้เห็นความสัมพันธ์ใน ๓ มิติ คือ มิติของปัจเจก มิติของสังคม และมิติของความสัมพันธ์อิงอาศัยซึ่งกันและกันและเป็นพลวัต ส่วนทฤษฎีบูรณาการเชิงพุทธในภาคปฏิบัติ ได้เสนอ ดังนี้

จิตวิทยาเชิงพุทธบูรณาการ ด้วยการนำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาเรื่องเงาหรือสิ่งที่ซ่อนเร้นในใจ ด้วยการสร้างให้เกิดการมีความเห็นที่ถูกต้อง หรือ สัมมาทิฐิ คือปรโตโฆสะ การมีกัลยาณมิตร และโยนิโสมนสิการ หลักธรรมเรื่องความรู้จักให้อภัย การอโหสิกรรม การมีเมตตาต่อผู้ที่ไม่หวังดีกับเรา การเจริญเมตตาภาวนาทุกเช้าและก่อนเข้านอน การเจริญพรหมวิหาร ๔ เป็นต้น

พฤติกรรมเชิงพุทธบูรณาการ ได้นำเสนอการปรับปรุงพฤติกรรมให้เป็นที่พึงประสงค์ ๓ ทางคือ การปรับปรุงพฤติกรรมด้วยศีล การปรับปรุงพฤติกรรมด้วยจริต และการปรับปรุงพฤติกรรมด้วยกรอบเสขียวัตถ

วัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ได้ประยุกต์หลักคำสอนเรื่องสัปปริสธรรม ๗ เพื่อให้รู้จักทุกอย่างรอบด้าน ก่อนลงมือทำอะไรก็ตาม

สังคมเชิงพุทธบูรณาการ จะนำเสนอในมิติของจิตสำนึกเพื่อสังคม หรือจิตวิวัฒน์เพื่อสังคม โดยประยุกต์การปฏิบัติตามแนวทางเรื่องการปฏิบัติด้านจิตวิญญาณแบบบูรณาการ ตามแนวทางของการพัฒนาจิตปัญญาแบบบูรณาการ เป็นการเกี่ยวพันกับจิตวิญญาณใน ๓ ลักษณะ คือ การปฏิบัติเพื่อจิตวิญญาณของบุคคลที่ ๑ เรียกว่า การปฏิบัติภาวนาของบุคคลที่ ๑ การปฏิบัติเพื่อจิตวิญญาณของบุคคลที่ ๒ เรียกว่า การปฏิบัติเพื่อผู้อื่น และ การปฏิบัติเพื่อจิตวิญญาณของบุคคลที่ ๓ เรียกว่า การพิจารณาอย่างใคร่ครวญต่อบุคคลที่ ๓ การฝึกปฏิบัติว่าจิตวิญญาณปรากฏทั้ง ๓ ด้าน ทำให้เราเห็นความสำคัญของผู้อื่น การมีความรัก เผื่อแผ่เมตตาต่อผู้อื่น นอกจากนี้ การพิจารณาเรื่องสังคมด้วยการใช้อุปมัญญา ๔ และศึกษาเรื่องอทิปปัจจยา ก็ช่วยให้เกิดจิตสำนึกเพื่อสังคมและสอดคล้องกับเรื่องจิตวิญญาณบูรณาการด้วย

การพัฒนาจิตและสังคมด้วยไตรสิกขาในกรอบทฤษฎีบูรณาการ ได้นำเสนอแนวทางการพัฒนาทั้งของปัจเจกและของสังคม ทั้งการพัฒนาด้านศีล สมาธิ และปัญญา ทำให้ปัจเจกมีชีวิตที่สมบูรณ์ และสังคมสามารถพัฒนาจนเกิดเป็นสังคมอุดมคติ

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่องทฤษฎีบูรณาการเชิงพุทธ ผู้วิจัยมีข้อคิดเห็นและเสนอแนะเพื่อให้งานวิจัยชิ้นนี้ สามารถนำไปปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม และสามารถนำไปใช้ในวงกว้าง ดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ ระดับนโยบาย

เสนอให้มีการบูรณาการเพื่อเกิดการปฏิรูปทั้ง ๓ ด้าน คือ ปฏิรูปความคิด ปฏิรูปจริยธรรม และปฏิรูปการศึกษา ดังนี้

ก. ปฏิรูปความคิด ให้เกิดกับบุคคลทุกระดับ

๑. ปลุกฝัง สอน เรื่องจิตสำนึกเพื่อสังคม ส่วนรวม ให้ฝังลึกเป็นวิถีชีวิต วัฒนธรรมของการเคารพผู้อื่น สิ่งแวดล้อม การให้เกียรติผู้อื่น

๒. ปลุกฝังด้านการพัฒนาตนเอง พัฒนาจิตใจ พัฒนาการศึกษาด้านศาสนา ตามความสนใจของนักเรียน และให้มีโอกาสปฏิบัติธรรมทุกลำดับชั้น เช่น ศาสนาพุทธควรมีหลักสูตรปฏิบัติธรรม ๗ วัน ๘ คืน อย่างน้อยปีละ ๒ ครั้ง ช่วงเปิดเทอมและก่อนปิดเทอม ในขณะที่ศาสนาอื่นๆ ก็ปฏิบัติตามหลักการของศาสนิกชนนั้น

๓. ปลุกฝังให้เห็นคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ รักเกียรติตนเองและให้เกียรติผู้อื่น

๔. ปลุกฝังให้เกิดการเคารพในความแตกต่างทางความคิด การมีเหตุผล ที่ประกอบด้วยความดี ยึดเอาผลประโยชน์ส่วนรวม เป็นหลัก

๕. นำเอาหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนามาปฏิบัติให้เกิดเป็นรูปธรรม เรื่องสันโดษ สาราณียธรรม สังคหวัตถุ อธิปไตยเป็นต้น

ข. ปฏิรูปจริยธรรม ให้เกิดกับทุกภาคส่วน ตั้งแต่นักเรียน ผู้ปกครอง ครู อาจารย์ สื่อต่างๆ นักการเมือง นักธุรกิจ ทหาร ตำรวจ บุคคลระดับผู้นำองค์กรต่างๆ

๑. ปลุกฝังเรื่องศีลธรรม จริยธรรม นำชีวิต ส่งเสริมและสนับสนุนให้คนดี ได้รับรางวัลเมื่อทำดี เช่น ให้เหรียญบุคคลตัวอย่าง โฆษณาประชาสัมพันธ์ความดีที่ได้ทำและผลที่สังคมได้รับ

๒. ต้องมีบทลงโทษที่รุนแรง สำหรับคนที่ทำไม่ดี ให้เกิดความระอายต่อการทำชั่ว ไม่ว่าจะเป็นการขู่ราชทัณฑ์หลวง การติดสินบน การขาดความรับผิดชอบด้านต่างๆ ดังที่ปรากฏใน

ประเทศที่เจริญแล้ว เช่น ในระดับผู้นำ หรือผู้นำสังคม เมื่อถูกจับได้ ตรวจสอบได้ ต้องประจานให้เกิดความละอาย ไม่สามารถดำรงชีวิตได้เป็นปกติสุขในสังคม ไปทีใด ก็จะมีคนไม่ต้อนรับ สุดท้ายเขาต้องหลีกหนีสังคม ลาออก จากตำแหน่ง ละทิ้งบทบาทนั้นๆ

๓. ชี้นำ อธิบาย ให้เห็นความสัมพันธ์ที่อิงอาศัยกัน ผลกระทบที่เกิดจากการทำผิดคิดชั่ว ของบุคคลที่มีผลต่อผู้อื่น หรือสังคมโดยรวม ความสัมพันธ์ของบุคคล ชุมชน และสิ่งแวดล้อม

๔. ปลุกฝังค่านิยมใหม่ เรื่องการทำดี มีจริยธรรม เกิดการรักศักดิ์ศรีในตนเอง ลดค่านิยมบูชาเงิน เงินเป็นเพียงปัจจัยในการดำรงชีวิตเท่านั้น ไม่ใช่สรณะสูงสุด เงินไม่สามารถซื้อคุณธรรม จริยธรรมได้ ปลุกฝังเรื่องความถ่อมตน ความพอเพียง ผ่านสื่อโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ สร้างละครโทรทัศน์ที่ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม การอยู่ร่วมกันในสังคม ตัวเอกเป็นผู้นำด้านการศึกษา วิทยาศาสตร์ ผู้นำชุมชน เป็นต้น

๕. ปลุกฝังให้เยาวชนรุ่นใหม่เห็นความเชื่อมโยงและผลกระทบของการขาดจริยธรรม ถ้ามีจริยธรรม หรือไม่มีจริยธรรม ผลกระทบต่อตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม จะเป็นเช่นไร

ค. ปฏิรูปการศึกษา ทั้งด้านหลักสูตรการศึกษา และบุคลากรทางการศึกษา ดังนี้

๑. ส่งเสริมให้เด็กมีกิจกรรมกับสังคมในหลักสูตรการเรียนสม่ำเสมอ เช่น เดินป่า ขุดลอกคูคลอง เลี้ยงอาหารเด็กพิการ คนชรา ตามสถานสงเคราะห์ต่างๆ ศึกษาประวัติศาสตร์จากสถานที่จริง กิจกรรมสร้างสรรค์อื่นๆ ที่ก่อให้เกิดความผูกพันและความมีสำนึกต่อสังคม

๒. ให้ผู้ปกครอง สื่อสังคมต่างๆ มีส่วนร่วมกับการพัฒนาหลักสูตรเฉพาะด้านให้เหมาะสมกับชุมชนนั้นๆ และมีส่วนร่วมกับการกิจกรรมด้านการศึกษา

๓. บูรณาการด้านหลักสูตร ทั้งด้านวิชาชีพ ด้านวิชาการ และการสร้างจิตสำนึกเพื่อสังคม

๔. เน้นการให้การศึกษาแบบเชื่อมโยง การพัฒนาตนเอง พัฒนาสังคม และส่งเสริมการพัฒนาด้านวิชาการ

๕. พัฒนาบุคลากรทางการศึกษา ครู อาจารย์ ให้เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของนักเรียน องค์กร และหลักสูตร ให้เกิดการบูรณาการพัฒนาไปพร้อมกับนักเรียน นิสิต นักศึกษา

๕.๒.๒ สำหรับการศึกษาวิจัยต่อไป

๑. ส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั่วประเทศได้ศึกษาศาสตร์สมัยใหม่บูรณาการเข้ากับพุทธศาสนา และส่งเสริมการทำวิจัยด้านแนวคิดของนักปรัชญาหรือแนวคิดของศาสนาอื่นๆ หรือศาสตร์สาขาอื่น เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ และนำแนวทางการประยุกต์ตามแนวความคิด มาบูรณาการให้เห็นเป็นรูปธรรม

๒. ควรทำการวิจัยเชิงปริมาณ หรือ การวิจัยแบบผสมเชิงปริมาณและคุณภาพ มีกรณีศึกษาโดยใช้ทฤษฎีบูรณาการและทฤษฎีบูรณาการเชิงพุทธมาประยุกต์

๓. ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบหรือขบวนการสร้างจิตสำนึกต่อสังคมตามวิถีพุทธ

๔. ควรศึกษาวิจัยเพื่อประยุกต์วิธีนำไปใช้เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทย ความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปัญหาสิ่งแวดล้อม นิเวศวิทยา ปฏิรูปการศึกษา ปฏิรูปการเมือง เป็นต้น